

כיבוד הורים

מערך 3 - לתלמיד

"תפרוס שלי שטיח אדום בשדה התעופה" זה גם כיבוד הורים??

רציונל ודגשים

מצוות כיבוד הורים כוללת בתוכה את החובה לסעוד ולסייע להורים. אלא שהחובה הזו משתנה כאשר הבקשות עומדות להיות בלתי סבירות, דרסטיות, או בלתי רלוונטיות לאבא. כך למשל סטודנט יכול לשתף אותנו ב"ווטו" שההורים שלו הטילו על בחורה מסוימת, כאשר הוריו טוענים שזה לטובתו, אולם לגישתו זה נובע בתפיסה גזענית. או כאשר הוריו מאוד רוצים שהוא יעסוק בתחום מסויים, והוא נמשך לאחר.

במערך זה נעסוק בשאלות נוספות בהגדרה של חיוב כיבוד הורים.

- האם יש מצווה לנהוג כבוד ביחס להורים, גם במקרה שההורים לא ידעו מכך?
- האם בכלל יש מצווה לשמוע בקול ציווי של ההורים?
- האם ההורים יכולים לדרוש ממני כל שיעלה על רוחים (גם במקרה שתהיה להם הנאה ישירה ממילוי בקשתם)?
- האם ההורים יכולים לדרוש ממני לעשות מעשה שאין להם שום הנאה ממנו?

תרשים זרימה

במערכים הקודמים למדו על מצוות כיבוד אב ואם ועל המצווה לירא מהם. חשוב לציין שהתלמוד הירושלמי מגדיר כך את מצות כיבוד הורים "מצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם".

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד ב:

איזהו מורא, ואיזהו כיבוד?

מורא - לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו [כלומר: לנהוג כלפי ההורים בהתנהגות מכבדת]

כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא [כלומר: לדאוג לצרכי ההורים].

האם ההורים יכולים להתערב בבחירות של ילדיהם?

ראינו שעל הבן מוטל לדאוג לרווחתם של ההורים וכן שמוטל עליו לכבדם, האם חובות אלו הם דווקא בדבר שנוגע לרווחתם האישית או שהכוונה שכל דבר שההורים רוצים שאעשה אני מחויב לעשות.

הפרשנים נחלקו בשאלה זו:

הרמב"ן והמהרי"ק סברו שהורים שציוו על בנם לעשות דבר שאיננו גורם הנאה או ממלא צורך של ההורים איננו בכלל מצוות כיבוד אב ואם וממילא אין על הבן חיוב לקיים ציווי זה. אך רבים אחרים וביניהם החוות יאיר סברו שאף בדבר שאיננו נוגע להם אישית הוא חלק מכבודם.

הגמרא במסכת יבמות דנה גבי אב שאמר לבנו לחמר [להנהיג בהמה] בשבת, האם האיסור לחמר בשבת נדחה מפני מצוות כיבוד אב והגמרא אומרת שמחמר איננו כיבוד אב ואם ישיר אלא רק הכשר מצווה וכן מסביר זאת הרמב"ן:

חידושי הרמב"ן מסכת יבמות דף ו עמוד א

ואם תאמר והלא מכיון שאמר לו אביו חמר אחר בהמתך זהו כבודו? אין זה עיקר כבוד אלא מה שאמרו בקידושין איזהו כיבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו ומנעילו וכו' וכל דבר שיש לו הנאה בו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו הנאה של כלום אין זה כיבוד שאמרה תורה, וכן מה שאמרו יכול אמר לו אביו הטמא וכו' להביא פירות קאמר אבל הטמא לחנם אין צריך לומר שלא ישמע לו.

שו"ת מהרי"ק סימן קסו

שאלה: אודות ראובן שנשבע לאביו שלא ישא אשה מבלתי רשותו... והנה ראובן קדש שוב אשה אחת בלי רשות אביו ובין קידושין וכניסה צוה לו אביו לבלתי יכנס...

תשובה: במלתא דלא שייך בגויה [=בדבר שאין לו שייכות אליו] כי הכא [=כמו כאן] פשיטא [=פשוט]

דאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו כו' וכן כיוצא בזה דשייך לאב אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא [=בדבר שאין לאב שייכות אליו, פשוט] דאין כח האב למחות ביד בנו.

לעומתם החוות יאיר סבר שגם דבר שאין לאמא שום תועלת ממנו גם חייב לשמוע בקולה משום כיבוד אב ואם.

בנידון שאלה שהגיעה לפניו על אדם שאמו צייתה עליו לפני מותה שלא ישכיר את ביתו לשום אדם [בלשון השאלה לא ברור האם הבית היה שייך לאמא, אך נראה שבכל מקרה פרט זה לא משמעותי ביחס לתשובה שכתב].

שו"ת חוות יאיר סימן ריד

אם היה הבן מחויב לקיים צוואת אמו שציוותה בחוליה שלא ישכיר ביתו להבא לשום אדם ודר בו לפניו בשכירות שנה תלמיד חכם זקן ובעל מעשים... ולכן אפילו לא היה ללוי שום בית לדור בו לא היינו מרשים לבן הוא בעל הבית שדר בו לוי עתה להשכיר הבית לו להבא כל שכן עתה שאפשר לו להשכיר בית אחר.

להתעלם מבקשת ההורים

החזון איש מוסיף לדיון נקודה נוספת, והוא שואל על דברי המהרי"ק: מדוע אנחנו מתייחסים לשאלה האם מילוי הבקשה יגרום לתועלת ישירה לאב, הלא מכיוון שהאב בקש שנעשה דבר מסוים, מילוי רצונו ועשיית בקשתו היא עצמה מהווה נחת רוח לאב ומהווה חלק מכבודו?

ואף יותר מכך הלא חלק מהציווי לירא מאביו ואמו הוא לא לסתור את דברי האב. האם אין בהתעלמות מבקשת האב סתירה לדברי האב?

חזון איש - נשים קמד [על דברי התוספות בדף לב]

ומיהו קשה דהא כתבו תוספות בשם הירושלמי דרצונה זהו כיבוד ואם האב רוצה בתקנת בנו ומצטער כשנושא אשה שאינו לרצון האב למה יהא רשאי לצערו ואינו בכלל מורא ולמה דבר זה קל מסותר דבריו בהכרעת הדעת בלבד.

דבריו שכל מילוי רצון אדם נחשב כיבודו מסתמכים על דברי התוספות

תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד ב

רבי טרפון הויה ליה אמא - יש בירושלמי... דאמיה דר' ישמעאל כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קובלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונבהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה וצוו לו שיניחנה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד.

כדי לענות על שאלות אלו לומד החזון איש כך: ועיקר טעמו [=של המהרי"ק] שהאב צריך לבטל רצונו מפני רצון בנו בכהאי גוונא [=במקרה הזה] ואין הבן חייב בכיבוד זה כמו שאינו חייב ליתן מתנה לאביו מפני שהאב חומד חפציו ואפילו למאן דאמר [=למי שאומר] משל בן אינו חייב בזה כמו שאינו חייב בהעדפה ועוד שמצוה באשה שהוא חפץ וכמו שהאריך המהרי"ק.

מבחן הסבירות

בדברי החזון איש מונח תבחין חדש ביחס לסמכות האב על בנו, שהרי אין זה מסתבר שהאב יוכל לדרוש שבנו יעשה כל מה שעולה על דעת האב. לדוגמה אין מסתבר שהאב יוכל לדרוש מהבן שייתן הבן לאב מתנה מאד גדולה, או שיבצע דבר מאד משונה. יש מקומות בהם מסתבר שנגיד לאבא בטל רצונך מפני רצון בנך.

כלומר שכדי שהבן יחוייב לקיים את בקשת אביו צריכה הבקשה להחשב בקשה סבירה. ולדוגמה במקרה הנדון אין זה בקשה סבירה שאבא ידרוש מבני שימנע מלהנשא לאשה שאיתה הוא רוצה להקים את ביתו.

הפוסקים מסיקים מדברי החזון איש שאם הבקשה היא סבירה במהותה אף אם אין להורים תועלת ישירה ממנה על הבן לקיים את רצון ההורים.

לדוגמה הם מביאים מקרה בו ההורים דורשים מהבן דרישה סבירה ביחס לשמירה על הבריאות. כמו דרישה שלא יעשן או שיקפיד על עשיית ספורט למרות שמבקשה זו אין תועלת ישירה להורים. מכיוון שהיא בקשה סבירה על הבן לקיים אותה.

כיבוד הורים - 3 גרסה עיונית – רעיונית

(ללא המקורות הגולמיים או בתרגום)

האם ההורים יכולים להתערב בבחירות של ילדיהם?

ראינו שעל הבן מוטל לדאוג לרווחתם של ההורים וכן שמוטל עליו לכבדם, האם חובות אלו הם דווקא בדבר שנוגע לרווחתם האישית וכמו הדוגמאות שמובאות בגמרא כדוגמת מאכיל ומשקה או שהכוונה שכל דבר שההורים רוצים שאעשה אני מחויב לעשות.

לדוגמה האם בכלל הכבוד של ההורים שאם הם רוצים למשל שאלמד מקצוע מסוים או שלא אלמד דבר מסוים האם גם זה בכלל כבודם.

הפרשנים נחלקו בשאלה זו:

הרמב"ן והמהרי"ק סברו שהורים שציוו על בנם לעשות דבר שאיננו גורם הנאה או ממלא צורך של ההורים איננו בכלל מצוות כיבוד אב ואם וממילא אין על הבן חיוב לקיים ציווי זה. אך רבים אחרים וביניהם החוות יאיר סברו שאף בדבר שאיננו נוגע להם אישית הוא חלק מכבודם.

אחד מגדולי הפוסקים בסוף תקופת הראשונים רבי יוסף מקולון (שו"ת מהרי"ק סימן קסו) נשאל על מקרה בו **אבא דרש מבנו שלא יתחתן עם בחרה מסוימת**, אך אותו בן חשקה דווקא בבחורה זו. השאלה היתה האם הבן מחוייב לשמוע בקול אביו. וכך הוא עונה [בתרגום חופשי]:

שאלה: אודות ראובן שנשבע לאביו שלא ישא אשה מבלתי רשותו... והנה ראובן קדש שוב אשה אחת בלי רשות אביו ובין קידושין וכניסה צוה לו אביו לבלתי יכנוס...

תשובה: בדבר שאין לו שייכות אליו כמו כאן פשוט שאין כח לאב למחות בבן לא משום כבוד ולא משום מורא דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו כו' מורא לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו כו' וכן כיוצא בזה ששייך לאב אבל בדבר שאין לאב שייכות אליו, פשוט A אין כח האב למחות ביד בנו.

לעומתם החוות יאיר (שו"ת חוות יאיר סימן ריד) סבר שגם דבר שאין לאמא שום תועלת ממנו גם חייב לשמוע בקולה משום כיבוד אב ואם. בנידון שאלה שהגיעה לפניו על אדם שאמו צייתה עליו לפני מותה שלא ישכיר את ביתו לשום אדם וגם שם היתה השאלה האם הבן מחוייב לשמוע בקול אמו.

אם היה הבן מחוייב לקיים צוואת אמו שציוותה בחוליה שלא ישכיר ביתו להבא לשום אדם ודר בו לפניו בשכירות שנה תלמיד חכם זקן ובעל מעשים... ולכן אפילו לא היה ללוי שום בית לדור בו לא היינו מרשים לבן הוא בעל הבית שדר בו לוי עתה להשכיר הבית לו להבא כל שכן עתה שאפשר לו להשכיר בית אחר.

להתעלם מבקשת ההורים

החזון איש מוסיף לדיון נקודה נוספת, והוא שואל על דברי המהרי"ק: מדוע אנחנו מתייחסים לשאלה האם מילוי הבקשה יגרום לתועלת ישירה לאב, הלא מכיוון שהאב בקש שנעשה דבר מסוים, מילוי רצונו ועשיית בקשתו היא עצמה מהווה נחת רוח לאב ומהווה חלק מכבודו?

ואף יותר מכך הלא חלק מהציווי לירא מאביו ואמו הוא לא לסתור את דברי האב. האם אין בהתעלמות מבקשת האב סתירה לדברי האב?

החזון איש מבסס את הנחתו שכל מילוי רצון האב נחשב לכבוד האב על דברי התוספות המבוססים על סיפור בתלמוד הירושלמי

תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד ב [בחרגום חופשי]

בירושלמי מסופר שכל פעם שרבי ישמעאל [אחד מגדולי התנאים] היה חוזר מבית המדרש היתה אמו רוחצת את רגילו והיתה שותה מים אלו כששמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאה אמו לפני חכמים והיתה קובלת על רבי ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונבהלו חכמים בדבר [=האמא לא ספרה מה בדיוק ארע, וממילא נבהלו החכמים איך יתכן שרבי ישמעאל לא מכבד את אמו] ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה וצוו לו שניחנה לעשות רצונה כי אם זהו רצונה זה הוא כיבוד האם.

מבחן הסבירות

כדי לענות על שאלות אלו לומד החזון איש כך: ועיקר טעמו [=של המהרי"ק] שהאב צריך לבטל רצונו מפני רצון בנו במקרה הזה ואין הבן חייב בכיבוד זה כמו שאינו חייב ליתן מתנה לאביו מפני שהאב חומד חפציו שאינו חייב בהעדפה ועוד שמצוה באשה שהוא חפץ וכמו שהאריך המהרי"ק.

בדברי החזון איש מונח תבחין חדש ביחס לסמכות האב על בנו, שהרי אין זה מסתבר שהאב יוכל לדרוש שבנו יעשה כל מה שעולה על דעת האב. לדוגמה אין מסתבר שהאב יוכל לדרוש מהבן שייתן הבן לאב מתנה מאד גדולה, או שיבצע דבר מאד משונה. יש מקומות בהם מסתבר שנגיד לאבא בטל רצונך מפני רצון בנך.

כלומר שכדי שהבן יחוייב לקיים את בקשת אביו צריכה הבקשה להחשב בקשה סבירה. ולדוגמה במקרה הנדון אין זה בקשה סבירה שאבא ידרוש מבנו שימנע מלהנשא לאשה שאיתה הוא רוצה להקים את ביתו.

הפוסקים מסיקים מדברי החזון איש שאם הבקשה היא סבירה במהותה אף אם אין להורים תועלת ישירה ממנה על הבן לקיים את רצון ההורים.

לדוגמה הם מביאים מקרה בו ההורים דורשים מהבן דרישה סבירה ביחס לשמירה על הבריאות. כמו דרישה שלא יעשן או שיקפיד על עשיית ספורט למרות שמבקשה זו אין תועלת ישירה להורים. מכיוון שהיא בקשה סבירה על הבן לקיים אותה.